

MYSTIKOV POHĽAD DO VLASTNÉHO VNÚTRA

Jana Trajtelová

Od tajomného Herakleita sa zachoval tento zvláštny zlomok: „Hranice duše nenájdeš, aj keby si kráčal a uberal sa všetkými cestami; taký hlboký logos má“¹ Mnoho ďalších veľkých „majstrov života“ hlásalo, že ľudské vnútro v sebe ukrýva mystérium.

Slová, ktoré sú v mystickom slovníku časté – *dno, priepasť, základ, stred*, či tajomné *čosi* – nie sú iba zaujímavými literárno-umeleckými obrazmi. Majú svoj experimentálny základ. Pre mystika sú nespochybniteľnou realitou, ktorú skutočne zakúsil – hoc i za hranicami možnej skúsenosti.

Aj nemeckému mystikovi Jánovi Taulerovi je známa mystická „milostná trýzeň“, ktorá vo vnútornom človeku roznečuje „požiar“, z ktorého „vylietavajú iskry a tie spôsobujú smäd po Bohu a láskyplnú túžbu; a stáva sa potom, že človek ani nevie, čo s ním je, lebo v sebe pociťuje steska a žiaden tvor ho neuteší.“² Metaforu „iskry v duši“ (*funken*)³ preberá Tauler od svojho váženého predchodcu, majstra Eckharta. Tento aktívne pôsobiaci božský element v človeku je podľa neho zdrojom túžby, ktorej základnou úlohou je viesť človeka k jeho hlbínám, k *základu*, v ktorom prebýva samo božstvo.⁴ Tento smäd preto môže uhasiť len *ono* a to práve *sebou*. Je to osamelé „miesto stretnutia“, *jednoty*, ktorá ďalej *pôsobí* i navonok a zjednocuje celého človeka v jeho každodennej existencii.

„*Abyssus abyssum invocat* – priepasť k priepasti volá. Priepasť, ktorá je stvorená, volá k sebe nestvorenú priepasť, a obe priepasti sú jedno jediné Jedno, jediné číre božské bytie.“⁵ Sem nedosiahnu zmysly ani intelekt a opisne ho možno priblížiť iba pomocou mystického jazyka paradoxov. Píše, že „je to bezodná priepasť, vznášajúca sa bezo dna sama v sebe, ako keď sa valia a keď kypia vody: tu padajú do priepasti, až sa zdá, ako by tu ani žiadne vody neboli, a za malú chvíľu zasa vzkypia, ako by chceli všetko utopiť. Mieria do priepasti – a v tej je pravý Boží byt, ďaleko viac než v nebi alebo vo všetkých tvoroch...; tam sa pociťuje a zakúša večnosť; tam nie je minulé ani budúce,“⁶ ani čas, ani miesto. Tauler tu hovorí o *čomsi* celkom nerozlíšenom, slobodnom, pokojnom, nemennom, jednoduchom, čo sa však zároveň javí ako *čosi* živé, žijúce a dynamické. „Ani všetky stvorenia nemôžu tú priepasť nijak zaplniť a dosiahnuť na dno...to nedokáže nikto, iba Boh sám v celej svojej nezmernosti. Do tejto priepasti patrí totiž jedine božská priepasť.“⁷

Človek môže byť, podľa Taulera, voči tomuto miestu bdely, zostávať ponorený v sebe a načúvať nezvuknému „hlasu, ktorý volá na púšti v tomto základe“⁸ a nenásilne k sebe priťahuje. Je to „základ“ (*grunt*), „mysel duše“ (*mens*), „pustá planina“ (*wüste wilde*), „tajná temnota Dobra“⁹, ktorá slobodne vyžaruje von zo seba a neodolateľne vtáhuje späť do seba. Pohľad *tam* pôsobí integrujúco, jednotiaco a premieňajúco. Vyzerá ako „temnota, a predsa je to skutočné svetlo,“¹⁰ ktoré učí oči *nanovo* všetko *vidieť*. A ďalšie účinky, ktoré zanecháva obrat k tejto hĺbke a prebývanie v nej? Ako ešte uvidíme v nasledujúcich kapitolách, je ich mnoho a sú pre ľudské bytie celkom zásadné. Zatiaľ len citujme nemeckého mystika, ktorý tiež naznačuje, že nazretie do tejto *priepasti* a bytostné vrhnutie sa do jej živej, životodarnej dynamiky, má omnoho širšie, závažnejšie dôsledky ako len vlastné bytostné obohatenie sa. Pohľad *dnu* ovplyvňuje aj pohľad *von* a radikálne mení optiku vo vzťahu k iným ľuďom:

¹ In: Antológia z diel filozofov, c. d., s. 108.

² TAULER, J.: *Propast k propasti volá*, c. d., s. 95.

³ DOSTÁL, M. - ŽEMLA, M.: Život a dílo Jana Taulera. In: TAULER, J.: *Propast k propasti volá*, c. d., s. 42.

⁴ Tamže, s. 45.

⁵ Tamže, s. 129.

⁶ Tamže, s. 176-177.

⁷ Tamže, s. 177.

⁸ Tamže, s. 177.

⁹ Tamže, s. 99.

¹⁰ Tamže, s. 99.

človek je „potom tak bytostný a všetkým otvorený a cnostný...Takíto ľudia ostatným plne dôverujú a súcítia s nimi, nie sú prísni ani tvrdí, ale veľmi milosrdní.“¹¹

Tí, ktorým pri pohľade do týchto hlbín dochádzajú slová, v nich jasne identifikujú niečo, čo jednoducho označia ako *pôsobiace* tajomné *čosi*. Majster Eckhart napríklad píše: „Vedzte, že vo všetkých dobrých ľuďoch je celý Boh. A v duši je čosi, v čom žije Boh, a v duši je čosi, čím duša žije v Bohu.“¹² Pokračuje, že túžba siaha ďalej než všetko, k čomu sa možno prirodzene priblížiť – „túženie je široké, nezmerne široké.“¹³ Eckhart je nútený vo svojom vysvetľovaní zásť ešte ďalej. Učí, že bytostné tiahnutie túžby smeruje *za* každé možné ľudské pochopenie a pociťovanie ohľadne *túženého*, lebo „všetko, čo môže rozum pochopiť a túženie si priať, to nie je Boh. Kde končí rozum a končí túženie, tam je temno, tam žiari Boh.“¹⁴ Túžba tak vo svojej radikálnej intencii prekračuje dokonca sama seba.

Ján z Kríža v *Temnej noci* podobne naznačuje, že je možné „hlboko vo vnútri zakúšať akési neviem čo“¹⁵, k čomu však prístup vedie cez neľahkú temnotu a úzkosti – ako uvidíme neskôr. Je zaujímavé si všimnúť, že spojenie *un no sé qué* – „nejaké neviem čo“ – používa Ján tiež pri vnímaní krásy stvoreného sveta, napr. pri kontemplácii *neviditeľného* vo viditeľnej kráse prírody. Podľa svedectiev, s veľkou citlivosťou obdivoval krásu dennej a nočnej prírody a tvrdil, že v riekach, prameňoch, oblohe a lúkach pociťuje „akési Božie neviem čo.“¹⁶

V *Duchovnej piesni* hovorí podobne o tajomnom *čomsi*, ktorého „závdavky a stopu“ v sebe „už pociťuje.“¹⁷ Zdôrazňuje, že je dobré sa uspokojiť s neurčitým označením *čosi*, ktoré nemá ambíciu konkretizovať neuchopiteľné *tajomstvo* božstva ani jeho nepochopiteľný spôsob pobývania v človeku. Dodáva, že ide o „tiaž slávy“¹⁸, ktorá je oným hľadaným *cieľom*, ďaleko presahujúcim ľudskú situáciu v čase a priestore.

V najhlbšom *strede* ľudskej bytosti, zjavne konečnej, sídli podľa mystikov samotný Nekonečný.¹⁹ Preto tento stred nikde nenachádza svoje *dno*. Slovam teológa sa snaží vyjadriť tajomnú skúsenosť takto: „Slovo, Syn Boží, je spolu s Otcou a Duchom svätým, bytostne a prítomnostne (*esencial y presencialmente*) skrytý v najvnútornejšom bytí duše.“²⁰ Je to miesto *stretnutia*, miesto *zjednotenia*. Ján z Kríža sa ho snaží priblížiť rôznymi obrazmi. Podobne ako Tauler, hovorí o „pohltení (duše) do tajomnej priepasti“, o „najhlbších a širo-širich samotách, kam nemôže prísť žiadne ľudské stvorenie“, o „nesmiernej púšti, ktorá v žiadnom smere nemá konca, tým milostnejšia, ľúbeznejšia a láskyplnejšia, čím je hlbšia, širšia, osamotenejšia.“²¹ Inde prízvukuje, že je treba vedieť o onom „skrytom mieste“ vo vnútri ľudskej bytosti, kde sa v skrytosti „skrýva Milovaný“, aby mohol byť nájdený ukrytím sa do tejto skrytosti.²²

V *Živom plameni lásky* opisuje akýsi „stred“ (*centro*), „podstatu“ (*sustancia*), „dno“ či „základ duše“ (*el fondo del alma*), kde je možné *bezprostredné* zdieľanie *života* božstva, ktoré sa, v sebe nehybné, prejavuje výrazne *živou* dynamikou. Tak sa mystikovi zdá, že práve tu s ním hrá „dômyselné hry lásky.“²³ V inej časti tohto spisu dopĺňa zmienené obrazy o ďalšie silné prívlastky – spomína „nekonečný stred podstaty duše“ (*el infinito centro de la sustancia del alma*), „živý bod“ (*el vivo*

¹¹ Tamže, s. 129.

¹² ECKHART: Kázání. In: *Mistr Eckhart a středověká mystika*, c. d., s. 258.

¹³ Tamže, s. 258.

¹⁴ Tamže, s. 258.

¹⁵ JAN OD KRÍŽE: *Temná noc*, c. d., s. 120. „*de sentir allá en el interior un no sé qué*“ In: *Obras completas*, c. d., s. 611.

¹⁶ JAN OD KRÍŽE: *Duchovní píseň*, s. 63. pozn. pod č.

¹⁷ Tamže, s. 241. „...*aquello cuyas prendas y rastros siente ya en sí*“ In: *Obras Completas*, c. d., s. 925.

¹⁸ Tamže, s. 240.

¹⁹ JAN OD KRÍŽE: *Živý plameň lásky*, c. d., s. 29.

²⁰ JAN OD KRÍŽE: *Duchovní píseň*, c. d., s. 35.

²¹ JAN OD KRÍŽE: *Temná noc*, c. d., s. 168-169.

²² JAN OD KRÍŽE: *Duchovní píseň*, c. d., s. 36-37.

²³ JAN OD KRÍŽE: *Živý plameň lásky*, c. d., s. 27.

punto), v ktorom sa rodí a horí božský oheň a tiež „stred lásky“ (*centro del amor*)²⁴. Spomeňme, že prívlastok *živý* používa mystický učiteľ aj v súvislosti s mystickou túžbou, ktorú prekvapivo na istom mieste označuje za *živú*²⁵. Napokon, nepriamo charakterizuje Božie pôsobenie ako *živé*, čo vyjadruje samotný názov jeho diela *Živý plameň lásky*. V súvislosti s biblickým pojmom „živý Boh“ sa zdá byť tento prívlastok, nápadne sa objavujúci v slovníku skúseností vrcholnej mystiky, obzvlášť významný, odkazujúci na zásadné dôsledky ohľadne porozumenia podstaty západnej mystiky vôbec. Ján z Kríža taktiež naznačuje, že mystické prenikanie do *živých* hĺbok vlastného bytia je nekončiace a „i keď (duša) je v strede, nie však v najhlbšom, pretože môže ísť ešte do väčšej hlbiny v Bohu.“²⁶ Vzápätí dodáva, že čím viac lásky, „tým hlbšie (duša) vniká do Boha a sústreďuje sa v ňom.“ Pri snahe o charakterizovanie intímneho zdieľania sa dokonca neváha použiť výraz „viacerých stredov“, „jeden vnútornejší ako druhý“²⁷, podľa vzoru „viacerých príbytkov.“ (Jn 14, 2) Komentátor ich na tomto mieste dáva do súvisu s komnatami „vnútorného hradu“ – s rôznymi podobami zdieľania sa v *jednote*, o ktorých píše Terézia z Avily.²⁸ Zo strany vnímania mystika mu nevyhnutne vyvstáva paradox neustáleho *pohybu Nehybného*, stálej *novosti Nemenného*, či nekonečnej *farebnosti Bezfarebného*.²⁹ Mystik naznačuje, že ten, kto by dosiahol bezodnú mieru lásky, dosiahol by až na bezodné *dno* a premenil by sa dotykom s ním natoľko, až by „nakoniec vypadal ako Boh“³⁰.

Edita Steinová vo svojej štúdii k mystike Jána z Kríža charakterizuje „stred duše“ tradičnými pojmami ako rýdzy priestor ducha, ktorý je mimo akýkoľvek tvar, obraz a pojem – tie sú predsa nevyhnutne záležitosťou pochádzajúcou zo zmyslového života. Sám Ján píše, že „podstata duše sa nemôže udeľovať zmyslu, a nič, čo sa udeľuje zmyslu, obzvlášť v tomto živote, nemôže byť čistým duchom, pretože ten nie je (zmysel) schopný uchopiť.“³¹ Tento *stred* je podľa Steinovej zároveň prameňom vlastného prapôvodného života človeka a miestom jeho dokonalej slobody.³² Dopĺňa, že až keď prenikáme na toto miesto slobody, môžeme „odtiaľ uchopiť celé svoje bytie a rozhodnúť o ňom.“³³ Podľa nej, jedine *stadial'* môžeme porozumieť nášmu individuálnemu poslaniu, nášmu jedinečnému miestu vo svete, vlastnej identite. Len *tam* je totiž človek oslobodený od všetkých determinantov psycho-fyzického života, ktoré bránia nezaťaženému *videniu* – ako Ján ukazuje v diptychu *Výstup-Temná noc*. Je preto podľa nej tiež bodom základnej voľby, ktorá zrkadlí tajomstvo osobnej slobody človeka.

²⁴ Tamže, s. 56-57. *Obras completas*, c.d., s. 999, 1001.

²⁵ JAN OD KRÍŽE: *Temná noc*, c. d., s. 77.

²⁶ JAN OD KRÍŽE: *Živý plameň lásky*, c. d., s. 29.

²⁷ Tamže, s. 29.

²⁸ TEREZIE OD JEŽÍŠE: *Hrad vnútru*. Kostelní Vydří : Karmelitáské nakladatelství, 2003.

²⁹ JAN OD KRÍŽE: *Živý plameň lásky*, c. d., s. 137.

³⁰ Tamže, s. 30.

³¹ JAN OD KRÍŽE: *Duchovní píseň*, c. d., s. 136.

³² STEINOVÁ, E.: *Věda kříže*. Brno: Cesta, 2002, s. 130.

³³ Tamže, s. 128.